

ПРОСВІТНИЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ П. ЛІНИЦЬКОГО

У статті визначено основні організаційні форми й особливості педагогічної діяльності П. Ліницького, а також виявлено та схарактеризовано напрями його просвітницької роботи.

Ключові слова: просвітницько-педагогічна діяльність, організаційні форми педагогічної діяльності, педагогічна майстерність викладача, педагогічне товариство.

На сучасному етапі розвитку української освіти важливе місце посідає вивчення та творче використання теоретичного й практичного досвіду, який у нових історичних умовах потребує наукового аналізу, пояснення й переосмислення, систематизації та узагальнення. Багато освітніх проблем важко переосмислити без урахування надбань просвітницько-педагогічної практики маловідомих науковців, зокрема П. Ліницького.

Окремі аспекти педагогічної спадщини П. Ліницького були висвітлені в працях М. Ткачук (діяльність П. Ліницького, спрямована на відстоювання права академічного самоврядування Київської духовної академії), С. Кузьміної (проблеми філософії освіти у творчості науковця). Т. Рогова і Т. Твердохліб, вивчаючи педагогічну спадщину викладачів Київської духовної академії у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., розглянули й деякі аспекти педагогічної діяльності П. Ліницького. Вивчення стану наукової розробки проблеми дає можливість стверджувати, що просвітницько-педагогічна діяльність П. Ліницького є недостатньо дослідженою.

Мета статті – узагальнення досвіду просвітницько-педагогічної діяльності П. Ліницького.

Педагогічна діяльність П. Ліницького зосереджена виключно в Київській духовній академії, де Петро Іванович працював з 1865 до 1906 р. Основними формами навчання, які використовував педагог, були лекції, практичні заняття, репетиції, навчально-дослідна й науково-дослідна робота студентів, консультації, іспити.

Протягом сорока років П. Ліницький викладав філософські дисципліни, а в окремі роки, за відсутності викладача на кафедрі, читав лекції з логіки, метафізики, педагогіки та патрології. Лекції П. Ліницького відзначалися високою науковістю змісту й водночас доступністю для розуміння студентів. Про особливості лекційної діяльності П. Ліницького відомо зі спогадів його студентів. Зокрема, П. Кудрявцев згадував про ретельну підготовку викладача до занять, яка проходила у два етапи. Перший етап підготовки П. Ліницького проходив ще до початку навчального року: “Канікули для нього не були відпочинком: під час канікул він, звичайно, готував курс для майбутнього навчального року, початок якого заставав Петра Івановича вже з готовим, від початку до кінця написаним його ру-

кою, курсом. Проходив навчальний рік, наставали нові канікули, але для Петра Івановича знову не було відпочинку: він брався, керуючись досвідом минулих років, за перегляд свого курсу, в якому робив певні зміни. Інколи заплановані зміни були настільки суттєві, що Петро Іванович, відклавши в бік минулорічну редакцію курсу, писав його наново з початку й до кінця. Це був надзвичайно сумлінний професор, який не знав відпочинку до могили” [2, с. 740–741]. Другий етап – це підготовка безпосередньо до кожної лекції. “Можна було б подумати, що читання лекцій, після ретельної канікулярної підготовки, не було складним для Петра Івановича. Насправді було не так. Взявши за основу своїх читань курс, підготовлений протягом канікул, Петро Іванович уважно обмірковував кожну окрему лекцію і, після ретельної підготовки, викладав її з кафедри живою мовою, інколи маючи під рукою коротенький конспект лекції” [2, с. 741].

Окрім підготовки П. Ліницького до лекцій, П. Кудрявцев висвітлив також педагогічну майстерність викладача. П. Кудрявцев згадував “про манеру його викладу – тиху, плавну, неквапливу, обмірковану мову, яка справляла враження, що тут на кафедрі, перед очами слухачів, все ще триває робота думки, котра почалась ще в кабінеті вченого і продовжувалась під час переходу від квартири до академії. Насправді так і було. Тому лекції Петра Івановича, які, на додачу, були яснішими й жвавішими, ніж його друковані статті, збуджували думки уважних слухачів, які, вважаємо, ніколи не забудуть годин, проведених у спілкуванні їхньої молоді думки зі зрілою думкою свого професора філософії. Лекції Петра Івановича вражали філософською симфонією, яка програвалась на очах у слухачів. Учні немов би вводились у філософську лабораторію професора, яка була для них живою школою розумової праці” [2, с. 741–742].

П. Ліницький, як і всі інші викладачі академії, проводив практичні заняття, на яких організовував вивчення джерел науки, літератури й навчальних посібників. Під час практичного заняття “професор сам розподіляє заняття між студентами свого курсу. Студент, після достатнього вивчення призначеного йому предмета, готує короткий реферат, який повідомляє перед усім курсом; потім відбувається ... під керівництвом професора обговорення окремих положень того, що реферувалося” [9, с. 54–55]. Таких рефератів повідомлялося протягом двогодинного заняття щонайменше два. Під час практичних занять викладач зі студентами обговорював теми семестрових робіт, рекомендував літературу для їх написання. Також на них розбирали вже написані студентами твори.

У кінці четвертого курсу навчання в Київській духовній академії студенти складали магістерський іспит і проводили пробні заняття. П. Ліницький допомагав студентам у підготовці до пробних занять, у складі спеціальних комісій оцінював їх проведення. Важливою складовою педагогічної діяльності Петра Івановича була організація навчально-дослідної роботи студентів. Така робота була систематичною в академії: “твори призначаються студентам 1, 2 і 3 курсів і мають за мету поступове привчання

їх до логічного мислення, до правильності й чистоти викладу, а потім – до більш самостійної наукової роботи” [8, с. 41]. До праць третьокурсників викладач духовної академії ставив серйозні навчально-наукові вимоги. Як свідчить аналіз документа, в якому вміщено рецензії П. Ліницького на кандидатські роботи студентів [6], твори необхідно було писати на основі вивчення першоджерел і богословської літератури, матеріал дослідження мав викладатись логічно й літературною мовою, висновки повинні бути достатньо обґрунтованими. Суттєвими недоліками кандидатської роботи викладач вважав невідповідність змісту роботи її темі, викривлення історичних фактів, тенденційний виклад матеріалу твору. У відгуках П. Ліницького [7, с. 455–470] простежується прискіпливий детальний аналіз творів випускників, а також вимога щодо науковості праць.

Виконуючи функції члена Ради вищого духовного навчального закладу, П. Ліницький, окрім вирішення питань організації навчально-виховного процесу в академії, присудження наукових ступенів, долучився до розв’язання проблеми реформування вищої духовної школи Російської імперії. Під час обговорення проекту статуту православних духовних академій (лютий 1906 р.) він наполягав, що “вивчення філософії має слугувати необхідною підготовчою сходиною для здобуття власне релігійної освіти, а саме цю освіту обмежуємо вивченням Морального Богослов’я, оскільки зовнішньою основою християнської поведінки є життя й авторитет церкви, а внутрішньою основою – християнське віровчення” [3, с. 155]. До своєї особливої думки професор додав програму “Морального Богослов’я”, автором якої він був.

Таким чином, під час проведення лекцій, практичних занять, репетицій, навчально-дослідної роботи, консультацій та іспитів П. Ліницький виявив себе як викладач-професіонал, який досконало володіє педагогічною майстерністю. А його робота в Раді Київської духовної академії показала небайдужість педагога до долі православних духовних академій Російської імперії.

Поряд із педагогічною діяльністю науковець значну увагу приділяв просвітницькій діяльності. Як свідчить аналіз довідкової літератури [5], є декілька визначень поняття просвітництва, але в контексті нашого дослідження просвітництво визначено як “розповсюдження знань, освіти” [5, с. 18] і, відповідно, просвітницьку діяльність – як діяльність, спрямовану на поширення знань, освіти.

П. Ліницький займався просвітницькою роботою в Київському педагогічному товаристві взаємної допомоги. Це товариство було засноване в 1898 р. й активно діяло до 17 січня 1906 р. [4, с. 90]. Товариство проводило досить різнопланову діяльність: надавало грошову й медичну допомогу; влаштовувало малолітніх дітей членів товариства до навчальних закладів; здійснювало пошук постійної або тимчасової роботи для своїх членів; “всебічно сприяло покращенню матеріального й морального побуту своїх членів” [4, с. 90]. Останній напрям діяльності є найважливішим для цього

дослідження, оскільки він передбачав активну просвітницьку працю в товаристві, яке організовувало “заходи, спрямовані на розумове й моральне єднання педагогів. З цією метою товариство влаштовувало читання рефератів з обговоренням визначених тез, читання публічних лекцій, воно займалось публікаціями праць своїх членів з літературних і педагогічних питань; влаштовувало музичні вечори для своїх членів” [4, с. 90].

У цьому товаристві П. Ліницький виступив з доповіддю “Про працелюбність”, у якій здійснив філософський огляд питання необхідності праці в житті людей. Після читання реферату відбулися дебати, якими керував П. Кудрявцев. Насамперед, під час обговорення розглянуто думку П. Ліницького про таку особливість національного руського характеру, як “занадто мала схильність до систематичної праці та недостатність ініціативи, які характерні для руської людини”. Доповідачі намагалися це пояснити як наслідок різних історичних причин і географічних особливостей Російської імперії. Потім обговорювали питання про засоби розвитку працелюбності руської людини початку ХХ ст. П. Кудрявцев та деякі інші члени Київського педагогічного товариства взаємної допомоги визнавали потребу систематичного трудового навчання і виховання в середній школі з метою формування працелюбності. Окрім цього, вони вважали, “що й самоосвіта, коли вона ґрунтується на серйозному інтересі до знань, може бути могутнім засобом до визначеної мети” [4, с. 95].

У Київському педагогічному товаристві взаємної допомоги П. Ліницький також виступив з рефератом “Теорія еволюції та її застосування”, в якому висвітлив такі педагогічні питання: “про виховання фізичне й розумове; погляд на педагогічну діяльність, що походить з еволюційної теорії, недостатність цього погляду; поняття про духовний розвиток” [4, с. 96]. У контексті останньої проблеми розглядалося й релігійне виховання. Відомо, що реферат супроводжувався жвавим обміном думок присутніх членів товариства, але архівні матеріали не вміщують детальнішої інформації: хто й що говорив.

Протягом квітня і травня 1905 р. Київське педагогічне товариство взаємної допомоги залишила значна кількість викладачів духовної академії, зокрема П. Ліницький. Таким чином, протягом семи років Київське педагогічне товариство взаємної допомоги сприяло розповсюдженню педагогічних знань серед населення Київщини. Як показує аналіз першоджерел, просвітницька діяльність П. Ліницького територіально не обмежується Київщиною, науковець також сприяв поширенню знань, освіти у м. Харкові.

Після закінчення Харківської духовної семінарії у 1861 р. П. Ліницький як студент, а потім і як викладач Київської духовної академії підтримував тісний зв'язок із рідною семінарією. У 1884 р. за його ініціативою й активною участю було організовано видання журналу “Віра і розум”, який став офіційним виданням Харківської єпархії. Журнал видавали при Харківській духовній семінарії, він мав церковний, філософський і додатковий розділи. Останній містив надані урядові розпорядження, розпо-

рядження місцевого єпархіального керівництва, офіційну хроніку з життя харківської єпархії, повідомлення про життя духовних навчальних закладів, на початку ХХ ст. з'явилися статті про реформування духовної освіти. Журнал “Віра і розум” вважали найкращим серед видань духовних навчальних закладів, якщо не брати до уваги журнали академій.

Високий статус журналу, його наукова цінність забезпечувалась значною мірою і завдяки П. Ліницькому. Багато років Петро Іванович “був бажаним і активним співробітником журналу “Віра і розум” [1, с. 750]. Науковець на сторінках видання “в різні часи розмістив 33 твори, серед яких були такі капітальні праці: “Критическое обозрение обычных взглядов и суждений о разных видах деятельности и началах общественного благополучия” (1884); “Идеализм и реализм”, у якій він послідовно подає історію цих двох філософських напрямів, починаючи з архаїчного періоду філософії і закінчуючи загальними зауваженнями про позитивізм (1892–1893); “Изящная литература и философия”, де висловлював свої досить ґрунтовні судження про наших класичних письменників: Гоголя, Пушкіна, Достоевського й Тургенєва (1892–1893). Останній його твір було відзначено вищою премією від Академії наук [1, с. 752].

Посильний внесок науковець зробив у розвиток світської середньої освіти Слобожанщини, коли видав у м. Харкові підручник для гімназій “Философская пропедевтика”. Ця робота “підготовлена була професором у відповідь на пропозицію Міністерства народної освіти про введення викладання деяких складових філософії в курс гімназійної освіти” [1, с. 752].

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що основними організаційними формами педагогічної діяльності П. Ліницького були лекції, практичні заняття, репетиції, консультації, іспити, організація навчально-дослідної роботи студентів. До особливостей педагогічної діяльності П. Ліницького належать професіоналізм, педагогічна майстерність і сумлінність підготовки викладача до лекцій (наявність попереднього й безпосереднього етапів підготовки). У просвітницькій діяльності П. Ліницького виокремлено два основних напрями. Перший напрям пов'язаний з поширенням педагогічних і філософських знань серед населення Києва. Другий напрям включає просвітницьку діяльність на території Харківщини (організація видання журналу “Вера и разум”, друкування власних статей у ньому, видання у м. Харкові підручника з філософії для гімназій). Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті науково-педагогічних ідей П. Ліницького.

Список використаної літератури

1. Б-в Л. Памяти заслуженного ординарного профессора Киевской Духовной Академии П.И. Линицкого / Л. Б-в // Вера и разум. – 1906. – № 15. – С. 750–752.
2. Кудрявцев П. Профессор Петр Иванович Линицкий / П. Кудрявцев // Труды Киевской духовной академии. – 1906. – № 8–9. – С. 740–742.
3. Особое мнение заслуж. ордин. профессора П. Линицкого. Извлечения из журналов Совета Киевской духовной академии за 1905–1906 у. г. // Труды Киевской духовной академии. – 1906. – № 8–9. – С. 155.

4. Рогова Т.В. Педагогічні ідеї та діяльність викладачів Київської духовної академії (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) : монографія / Т.В. Рогова, Т.С. Твердохліб. – Х. : Цифрова друкарня, 2013. – 159 с.

5. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М. Бим-Бад; редкол.: М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др. – М. : Большая российская энциклопедия, 2002. – 528 с.

6. Протоколы заседаний Совета Киевской духовной академии // Труды Киевской духовной академии. – 1871. – № 5. – С. 1–52.

7. Протоколы заседаний Совета Киевской духовной академии // Труды Киевской духовной академии. – 1874. – № 9. – С. 455–470.

8. Протоколы заседаний Совета Киевской духовной академии // Труды Киевской духовной академии. – 1876. – № 3. – С. 41.

9. Устав православных духовных академий // Труды Киевской духовной академии. – 1910. – № 7–8. – С. 1–60.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2014.

Твердохліб Т.С. Просветительско-педагогическая деятельность П. Лiniцкого

В статье определены основные организационные формы и особенности педагогической деятельности П. Лiniцкого, а также выявлены и охарактеризованы направления его просветительской работы.

Ключевые слова: *просветительско-педагогическая деятельность, организационные формы педагогической деятельности, педагогическое мастерство преподавателя, педагогическое общество.*

Tverдохleb T. Educational and pedagogical activity P. Liniцкого

The article states that the P. Liniцкий's main organizational forms of educational activities were lectures, workshops, rehearsals, consultations, examinations, organization of teaching and research students. Based on the analysis of reminiscences of his students found that P. Liniцкий's features educational activities were professionalism, pedagogical skill and integrity of the teacher's preparation for lectures (presence of previous stages of preparation and direct stages). It was found that P. Liniцкий was a member of the Kiev Theological Academy, where, besides the issues of the educational process in the academy, award academic degrees, also contributed to the problem of the reform of higher theological school of the Russian Empire.

The study revealed, that P. Liniцкий had an educational work in two main directions. The first direction is associated with the spread of pedagogical and philosophical knowledge among the population of Kyiv. The scientist was an active member of the Kiev pedagogical society of mutual aid, where he presented papers and participated in discussions. The second part consists an educational activities in the Kharkiv region. In 1884, on his initiative and active participation was organized the journal "Faith and Reason", which became the official publication of the diocese of Kharkiv. He was considered the best among books of religious educational institutions, without taking into account the magazines of academies. The high status of the journal and its scientific value was provided largely thanks to Mr. Liniцкий that was an active member of the magazine during 22 years. Scientist placed 33 its own work on the pages of the magazine within this time. P. Liniцкий also published a textbook for high schools "Philosophical propaedeutics" in Kharkiv.

Key words: *educational and pedagogical activity, organizational forms of pedagogical activity, pedagogical skill of the teacher, pedagogical society.*